

Befolkningsutviklingen¹

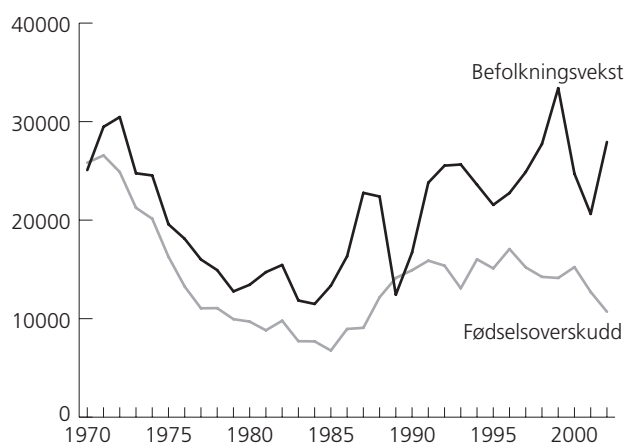
Befolkningsøkningen var svært høy i 2002 - den høyeste på tretti år når vi ser bort fra 1999 (figur 1). Antall dødsfall var litt høyere enn året før, mens nedgangen i fødselstallet fortsatte til det laveste siden 1987 (figur 2). Den høye veksten i 2002 skyldes primært stort innflyttingsoverskudd fra utlandet (tabell 1). En stadig større andel av befolkningsveksten utgjøres av nettoinnvandring: I 2002 var denne andelen 62 prosent, som er den høyeste noen gang. Den kraftige økningen i nettoinnvandringen i 2002 skyldes at det flyttet flere til landet og færre fra landet enn året før. Figur 2 viser at det har vært en jevn vekst i utvandringen fra Norge. Dette er en direkte konsekvens av den økende innvandringen. Mange av innvandrerne flytter ut igjen etter noen år, men dette varierer med årsaken til at de kom til Norge og hvor de kom fra. Blant innvandrere fra Vest-Europa er 50-70 prosent utvandret etter fem år, mens denne andelen er 0-25 prosent for innvandrere fra Afrika og Asia (Landsverk 2002).

Sammenlignet med EU-landene hadde Norge relativt høyt fødselsoverskudd, innflyttingsoverskudd og dermed befolkningsvekst i 2002, viser foreløpige tall fra Eurostat. Tilveksten i EU-landene under ett ventes å bli 3,5 promille, mot 6 promille i Norge. Av EUs medlemsland hadde bare Irland og Luxemburg høyere vekst enn Norge. De samme landene hadde også høyere nettoinnvandring. Av de nye medlemslandene har bare Kypros og Malta større vekst enn EUs gjennomsnitt. Alle de nye medlemslandene i Øst-Europa unntatt Slovenia har nedgang i folketallet, sterkest i Tsjekkia.

Fødsler

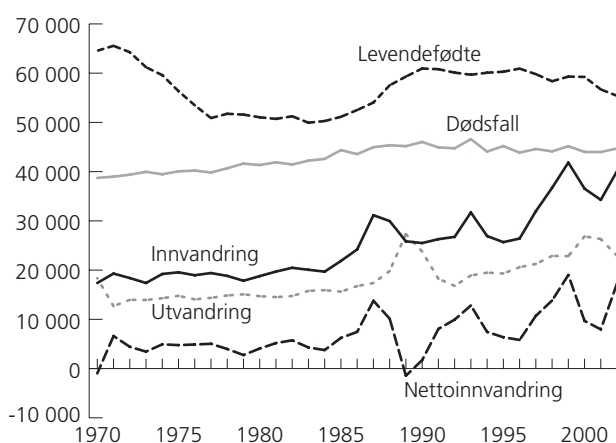
Nedgangen i fødselstallet fortsatte i fjor, men noe svakere enn i 2001. Siden 1990 har det årlige fødselstallet sunket med 5 400 (om lag 8 prosent). Basert på

Figur 1. Befolkningsvekst og fødselsoverskudd 1970-2002

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Tallene for 2002 er foreløpige.

Figur 2. Fødsler, dødsfall, inn- og utvandring 1975-2002

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Tallene for 2002 er foreløpige.

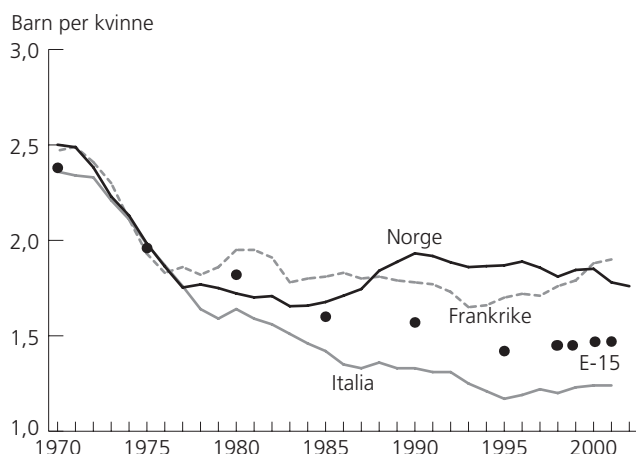
Tabell 1. Befolkningsendringer 1991-2003

År	Folketall per 1.1.	Levendefødte	Dødsfall	Innvandring	Utvandring	Nettoinnvandring	Fødselsoverskudd	Befolkningsvekst
1991-1995 per år	4 299 171	60 196	45 102	27 465	18 546	8 919	15 094	24 013
1996	4 369 957	60 927	43 860	26 407	20 590	5 817	17 067	22 884
1997	4 392 714	59 801	44 595	31 957	21 257	10 700	15 206	25 906
1998	4 417 599	58 352	44 112	36 704	22 881	13 823	14 240	28 063
1999	4 445 329	59 298	45 170	41 841	22 842	18 999	14 128	33 127
2000	4 478 725	59 234	44 002	36 542	26 854	9 688	15 232	24 920
2001	4 503 436	56 696	43 981	34 264	26 309	7 955	12 715	20 670
2002	4 524 066	55 400 ¹	44 700 ¹	40 100 ₁	22 900 ₁	17 300 ¹	10 700 ¹	28 186
2003	4 552 252							

¹ Foreløpige tall.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

¹ Mer befolkningsstatistikk kan finnes på SSBs nettsider, <http://www.ssb.no/emner/02/>

Figur 3. Samlet fruktbarhetstall i Norge, EU og noen andre vesteuropeiske land, 1975-2000

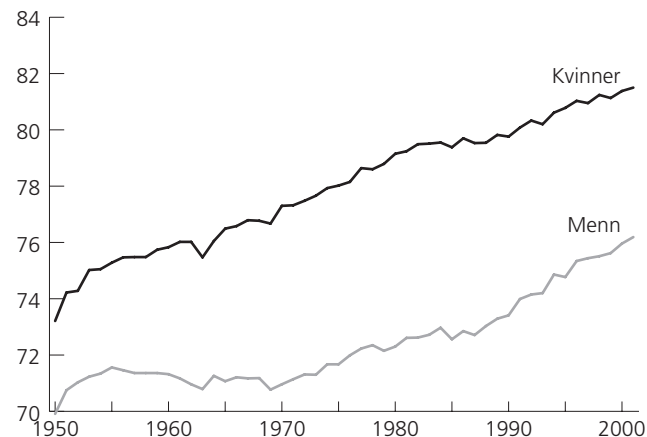
Kilde: SSB; Recent demographic developments in Europe, utgavene for 1998, 2000 og 2001, Council of Europe; European social statistics: Demography, Eurostat, utgavene for 2000, 2001 og 2002.

det foreløpige fødselstallet er samlet fruktbarhetstall (SFT)² i 2002 anslått å være om lag 1,76. Dette er det laveste tallet siden 1987, se figur 3.

Fruktbarhetsnivået i Norge har de siste årene vært blant de høyeste i Europa, noe som har fått mye oppmerksomhet. Den svake, men ujevne, nedadgående trenden siden 1990 kan tyde på at Norges spesielle posisjon på dette feltet er i ferd med å endre seg. De siste årene har fruktbarheten i flere land økt, mens den altså har gått ned i Norge. SFT er nå høyere i Frankrike enn i Norge. Det samme gjelder Irland og Island, som alltid har ligget høyt. Frankrike har lenge forsøkt å stimulere fruktbarheten ved å gi økonomisk støtte til familier med mange barn. Fruktbarheten i de andre nordiske land er også relativt høy i europeisk sammenheng, om lag 1,7 barn per kvinne, og ligger bare litt under nivået i Norge. EU samlet har en SFT på 1,5, men den laveste fruktbarheten finnes fortsatt i sør, som i Italia med 1,2 barn per kvinne. Der synker den imidlertid ikke ytterligere og det er tegn til en svak økning, som vist i figur 3. I Øst-Europa har fruktbarheten derimot sunket enda mer. Lavest ligger Latvia med 1,1 barn per kvinne. Nedgangen i Øst-Europa har vært spesielt markert etter kommunismens fall.

Dødelighet

I 2002 døde om lag 44 700 personer - 800 flere enn i 2001. Fra 2000 til 2001 økte forventet levealder ved fødselen med rundt to tiendedeler for hvert kjønn, til 76,2 år for menn og 81,5 år for kvinner. Dette er de høyeste verdiene noen gang i Norge (figur 4). Også i 2001 var økningen litt større for menn enn for kvin-

Figur 4. Forventet levealder ved fødselen 1950-2001

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

ner, slik at forskjellen mellom kjønnene gikk ytterligere ned, til 5,3 år. Denne nedgangen har pågått siden 1986. Da var forskjellen 6,9 år. På 1950-tallet var imidlertid forskjellen kun om lag 3 ½ år.

I internasjonal sammenheng er det bare en håndfull land som har høyere levealder enn Norge. I Europa er det fire land hvor mennene kan forventes å leve lenger; Island (77,9), Sverige (77,5), Sveits (77,2) og Italia (76,7). I fem land lever kvinnene lenger enn de norske, nemlig Frankrike (83,0), Spania (82,9), Italia (82,9) Sveits (82,8), Sverige (82,1), mens islandske og finske kvinner kan forvente å leve like lenge som norske kvinner. Det er altså i Sør-Europa og Norden at levealderen er høyest. Globalt er det fortsatt Japan som ligger i teten når det gjelder levealder, spesielt for kvinner, med 84,9 år i 2001. Japanske menn kan forvente å leve i 78,1 år. De siste årene har forskjellen mellom levealderen i Norge og Japan økt, særlig for kvinner. Det ser ikke ut til å være tegn til at økningen i Japans levealder stagnerer.

Inn- og utvandring

Innvandringen til Norge i 2002 var 40 100 - nesten 6 000 flere enn året før. Dette er den nest høyeste noen gang, bare passert av 41 000 i 1999. Den sterke oppgangen i antall innvandrere i 2002 kan ha sammenheng med en nedgang i saksbehandlingstidene i Utlendingsdirektoratet. Dette har gjort at køene og ventetiden særlig for familiejenforening er blitt redusert. Dessuten har myndighetene åpnet for en arbeidsinnvandring på 5000 spesialister per år, men dette har ennå ikke gitt seg store utslag (777 i 2001 og 1 676 i 2002)³. Antall utvandrere sank med over 3 000, men likevel ble nettoinnvandringen så høy som 17 300,

² Samlet fruktbarhetstall beregnes som summen av ettårige aldersavhengige fruktbarhetsrater 15-49 år. Det kan tolkes som det antall barn hver kvinne kommer til å føde under forutsetning av at fruktbarhetsmønsteret i perioden varer ved og at dødsfall ikke forekommer. For at det ikke skal bli befolkningsnedgang på lang sikt, når vi ser bort fra inn- og utvandring, må SFT være på 2,1 barn fordi det blir født 5-6 prosent flere gutter enn jenter og noen kvinner dør før de er ferdige med den reproduktive perioden (15-49 år). Dette tilsvarer et netto-reproduksjonstall på 1,0.

³ Kilde: UDI (2003), <http://www.udi.no/default.asp?MenuID=2797&pubid=3431&intStrukturID=11243>.

Tabell 2. Nettoinnvandring etter statsborgerskap. Foreløpige tall for 2002

Land	Netto innflytting
Irak	2 400
Somalia	2 000
Russland	1 200
Afghanistan	1 100
Thailand	900
Tyskland	700
Polen	600
Tyrkia	500
Danmark	400
Storbritannia	300
Disse landene i alt	11 500
Nettoinnvandring i alt	17 300

Kilde: SSB. Foreløpige tall.

den nest høyeste noen gang. Nedgangen i utvandring skyldes bl.a. at mange kosovarer returnerte til Jugoslavia i 2000-2001 etter midlertidig opphold i Norge.

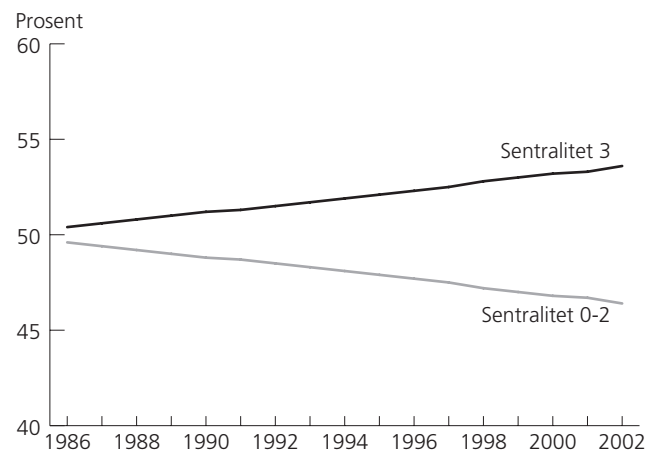
Blant norske statsborgere var det 1 400 flere personer som flyttet fra enn til landet. Dette er noe lavere enn i de foregående årene. Innvandringsoverskuddet av andre statsborgere økte til 800 fra Norden, 1 400 fra resten av Vest-Europa, og 3 800 fra Øst-Europa, se tabell 2 for noen land. Tre av de fire landene med høyest nettoinnflytting til Norge er land i konflikt, og nesten alle som kommer derfra er flyktninger eller familiemedlemmer. Innvandring fra de andre landene er dominert av familiegjennforening og arbeidsinnvandring. Fra Sverige var det omtrent like mange som flyttet til som fra Norge. Dette reflekterer det bedre arbeidsmarkedet i Sverige i forhold til i Norge.

Innenlandske flyttinger

Det har aldri flyttet flere innen Norge enn i 2001. Da var det 202 000 flyttinger mellom kommuner. Det betyr at 4,5 prosent av befolkningen byttet bostedskommune i løpet av året. Ser vi antall flyttinger i forhold til folketallet, må vi tilbake til 1977 for å finne en høyere flyttingrate. Den høye mobiliteten i 2001 har sammenheng med gode konjunkturer, mens nedgangen i antall flyttinger i 2002, til 193 700, trolig reflekterer tendensen til konjunkturedgang.

De innenlandske flyttingene, sammen med innvandring og et relativt stort fødselsoverskudd, bidrar til at det foregår en sterk sentralisering av befolkningen til Østlandet. Dette gjelder spesielt fylkene rundt Oslofjorden. I 2001 fikk Oslo igjen flytteoverskudd i forhold til resten av landet etter tre år med nettoutflytting. Det er

Figur 5. Andel av befolkningen 1986-2002 etter kommunenes sentralitet i 1994

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

imidlertid ikke byene som vokser raskest, men omegnskommunene rundt de største byene. Utflyttingen fra Nord-Norge fortsetter, men det innenlandske flyttetapet blir i noen grad kompensert ved innvandring.

Flyttingene gjør at befolkningen blir stadig mer sentralisert. I 1986 bodde litt over halvparten av befolkningen, 50,4 prosent, i de mest sentrale kommunene.⁴ I 2001 var denne andelen steget til 53,6 prosent, se figur 5. I de minst sentrale kommunene (sentralitet 0) går folketallet i perioden 1986-2002 ned fra 668 000 til 628 000, eller fra 16,1 til 13,9 prosent av hele befolkningen.

Nye befolkningsframskrivninger⁵

SSB offentliggjorde nylig nye nasjonale og regionale befolkningsframskrivninger til 2050. I tabell 3 sammenlikner vi forutsetningene med dem som ble gjort for de forrige framskrivingene fra 1999.

Fruktbarhet

I mellomalternativet er fruktbarheten den samme som forrige gang, dvs. 1,8 barn per kvinne. Men for lav- og høyalternativene har vi forutsatt at de etter hvert avviker noe mer fra mellomalternativet enn forrige gang. Dette kommer av at vi endrer SFT lineært gjennom hele framskrivingsperioden for å illustrere at usikkerheten blir større jo lenger fram i tid vi går. Forrige gang holdt vi derimot SFT konstant etter 2010 i alle alternativer, som vist i figur 6. Avviket fra mellomalternativet var da noe høyere i første del av framskrivingsperioden - før 2035. Dette må man ta hensyn til ved sammenlinkning av gamle og nye framskrivingsresultater.

⁴ Med *sentralitet* menes en kommunes geografiske beliggenhet i forhold til tettsteder av ulike kategorier (SSB 1994). Det er fire hovednivåer for sentralitet, 0 - 3: En kommune har *sentralitet 3* når dens befolkningstygndepunkt ligger innenfor 75 minutters reisetid (90 minutter for Oslo) fra et tettsted med minimum 50 000 innbyggere (med raskeste transportmiddel unntatt fly). *Sentralitet 2* betyr at det er maksimalt 60 minutters reisetid til et tettsted med minimum 15 000 innbyggere. *Sentralitet 1* vil si at det er maksimalt 45 minutters reisetid til et tettsted med minimum 5 000 innbyggere. Kommuner som ikke oppfyller noen av disse kriteriene får *sentralitet 0*. Hvis en kommune oppfyller to eller flere kriterier samtidig velges nivået med høyeste nummer.

⁵ Mer informasjon om forutsetninger og resultater kan finnes i artiklene «Forutsetninger for framskrivingene 2002-2050», «Dobbelt så mange gamle i 2050» og «Stor variasjon i kommunenes vekst» på <http://www.ssb.no/emner/02/03/folkfram/>.

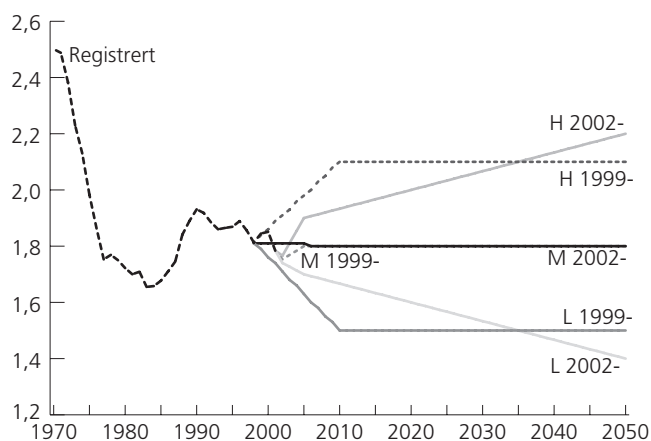
Tabell 3. Sammenlikning av forutsetningene for framskrivingene 2002-2050 og 1999-2050

	2002-2050			1999-2050		
	L	M	H	L	M	H
Fruktbarhet: Samlet fruktbarhetstall (barn per kvinne)						
2001	1,77*	1,77*	1,77*	1,7	1,8	1,9
2010	1,7	1,8	1,9	1,5	1,8	2,1
2050	1,4	1,8	2,2	1,5	1,8	2,1
Forventet levealder for nyfødte (år)						
Menn						
2001	76,2*	76,2*	76,2*	75,4	75,8	76,4
2050	81,6	84,2	86,7	77,0	80,0	83,0
Kvinner						
2001	81,5*	81,5*	81,5*	81,2	81,5	82,0
2050	86,0	88,1	90,0	81,5	84,5	87,5
Nettoinnvandring per år						
2001	7 955*	7 955*	7 955*	8 000	12 000	15 000
2002	16 000	18 000	19 000	6 500	11 000	15 000
2003	9 000	15 000	20 000	5 000	10 000	15 000
2004-2050	6 000	13 000	20 000	5 000	10 000	15 000

* Registrert

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 6. SFT registrerte og framskrevet for 2002-2050 og 1999-2050

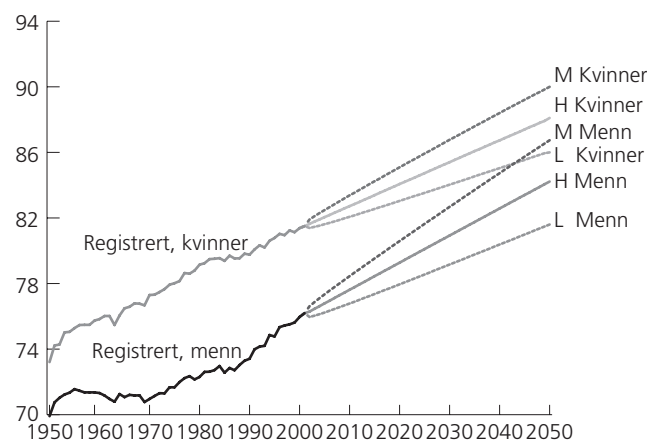
Kilde: Statistisk sentralbyrå

Levealder

Den viktigste forskjellen mellom de gamle og nye framskrivingene gjelder dødeligheten. Denne gangen har vi forutsatt at forventet levealder i 2050 vil være ca $84,2 \pm 2,5$ år for menn og $88,1 \pm 2,4$ år for kvinner, mot henholdsvis 80 ± 3 år og $84,5 \pm 3$ år forrige gang. I mellomalternativet forutsetter vi at levealderen vil øke like raskt som de siste 30 år, og i de to andre alternativene i et noe lavere/høyere tempo.⁶

Økningen av levealderen fram til 2050 kan ved første øyeblikk synes urealistisk stor. Men for det første må vi huske på at 2050 er svært langt fram - vi har ingen sikker kunnskap om hva som vil kunne skje. På den ene side kan det tenkes et gjennombrudd i genetisk forskning som kan medføre at forventet levealder øker

Figur 7. Forventet levealder ved fødselen for kvinner og menn. Registrert og framskrevet

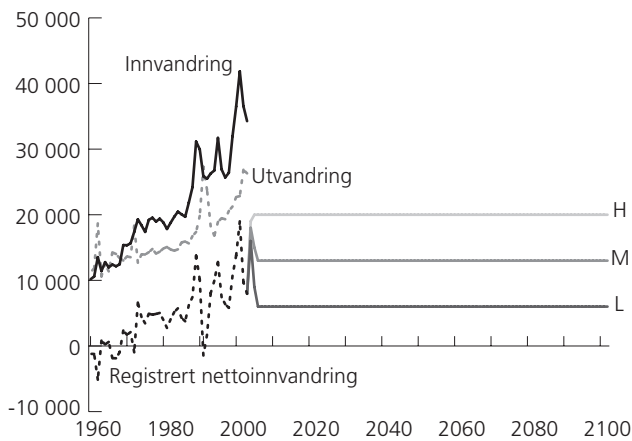
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

betydelig. På den annen side kan epidemier, miljøkatastrofer og en usunn livsstil mm. bidra til stagnasjon eller nedgang i levealderen. De valgte nivåene for økningen fra 2000 til 2050, mellom 5,6 og 10,8 år for menn og mellom 4,7 og 8,6 år for kvinner, er av samme størrelsesorden som den økningen vi faktisk hadde i forrige femtiårsperiode, 1950-2000, da den var 6,1 år for menn og 8,2 år for kvinner.

I sine siste framskrivinger, «The 2002 Revision», forutsatte også FN at forventet levealder i Norge vil øke betydelig framover, til 83,7 år 2045-2050 for begge kjønn under ett, som er svært nær vårt lavalternativ (82,8 år). FN regner imidlertid bare med ett dødelighetsalternativ.

⁶ Fortsetningene om levealder bygger på en tidsserieanalyse av perioden 1970-2000. Lav- og høyalternativene kan tolkes som henholdsvis nedre og øvre grenser for 67-prosent konfidensintervallene. Det er altså en sannsynlighet på 2/3 for at disse intervallene vil inneholde de faktiske verdiene. Det er imidlertid bare verdiene for hvert enkelt år, f.eks. for 2020, som kan tolkes som et konfidensintervall, og ikke selve banen fra 2001 til 2020, noe som ville ha forutsatt perfekt korrelasjon over tid. Metoden er nærmere beskrevet av Keilman, Pham og Hetland (2001).

Figur 8. Flyttinger til og fra Norge. Registrert og framskrevet

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Forskjellen i levealder mellom kvinner og menn er antatt å fortsette å gå ned, slik den har gjort de siste årene. Forskjellen vil minke mest i høyalternativet, til 3,3 år i 2050, og minst i lavalternativet, til 4,4 år - dvs. tilbake til forskjellen på 1950-tallet.

Innvandring

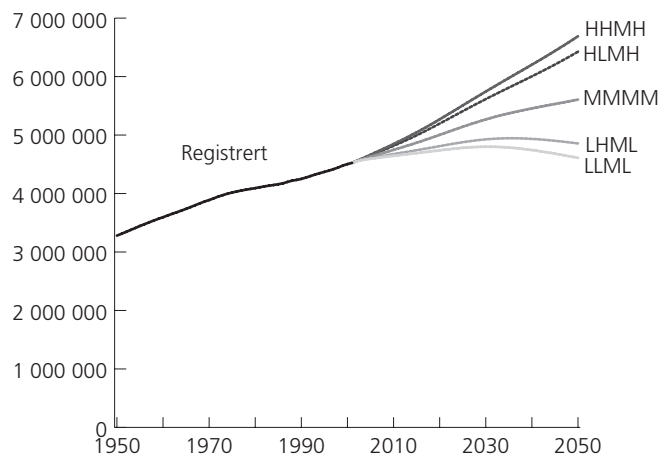
Det er svært stor usikkerhet om nettoinnvandringen framover, da denne avhenger av økonomisk og politisk utvikling, ikke bare i Norge, men også i resten av verden. Det har vært en klart stigende nettoinnvandring til Norge siden 1960, men med store variasjoner fra år til år, se figur 8. Vi har derfor lagt den langsiktige nettoinnvandringen på et høyere nivå enn noen gang tidligere, $13\,000 \pm 7\,000$ per år. I framskrivningene fra 1999 forutsatte vi henholdsvis $10\,000 \pm 5\,000$ per år. Forskjellen mellom høyeste og laveste alternativ, 14 000, er større enn noen gang før. Forutsetningene om nettoinnvandring kan tolkes som scenarier for utviklingen framover og er ikke er preget av at usikkerheten øker over tid. Dette skyldes at innvandringen både er mer variabel og mer kontrollerbar enn fruktbarheten og dødeligheten.

Ulike økonomiske og politiske faktorer indikerer ulike mulige framtidige trender for nettoinnvandringen: Regjeringens forslag om en arbeidsinnvandring på 5 000 per år, ved siden av et økende antall asylsøkere, er noen av de faktorene som peker i retning av høyere innvandring. Svakere konjunkturutvikling, strengere behandling av søknader og oppholdstillatelse og sterkere krav til familiegjennomføring er forhold som kan trekke i retning av lavere innvandring.

Alternative befolkningsframskrivninger

Her presenteres resultater fra fem kombinasjoner av forutsetninger om de enkelte demografiske komponenter. De bokstaver som brukes for å kjennetegne hvert alternativ står for fruktbarhet, levealder, innenlands mobilitet og nettoinnvandring, der L betyr lav, M middels og H høy verdi, jf. tabell 3.

Figur 9. Folketallet registrert 1950-2002 og framskrevet 2002-2050

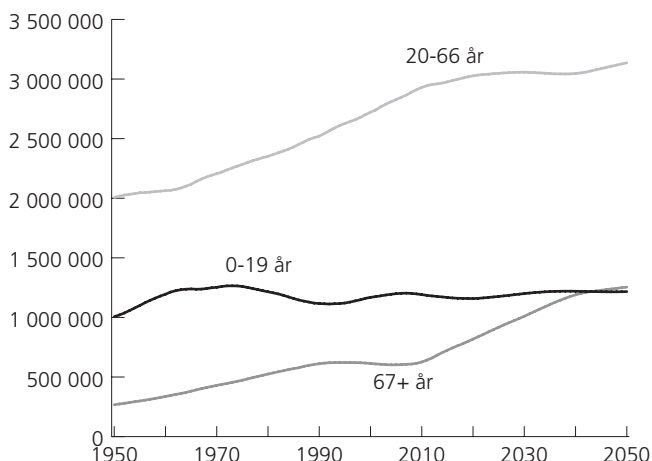
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

- MMMM - mellomalternativet: Middels forutsetninger for alle komponenter
- LLML - lav nasjonal vekst: Lav fruktbarhet, levealder og nettoinnvandring
- HHMH - høy nasjonal vekst: Høy fruktbarhet, levealder og nettoinnvandring
- LHML - aldringsalternativet: Lav fruktbarhet og nettoinnvandring, høy levealder
- HLMH - ungdomsalternativet: Høy fruktbarhet og nettoinnvandring, lav levealder

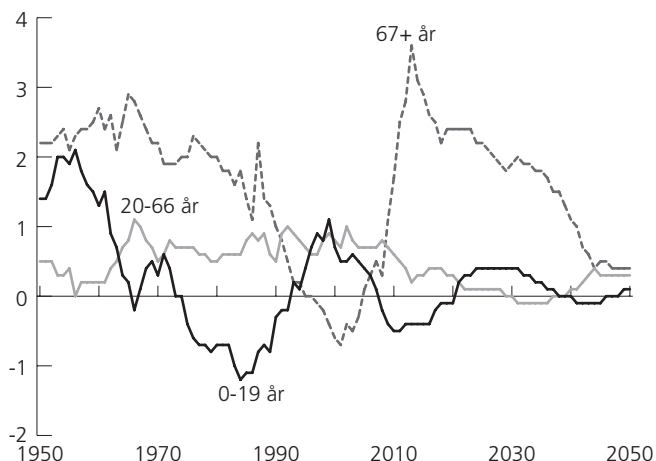
I de siste to alternativene ovenfor er forutsetningene valgt slik at de vil gi henholdsvis maksimalt og minimalt utslag på befolkningens aldring. I alle fem alternativer har vi forutsatt middels innenlands mobilitetsnivå, da dette gir lite utslag på utviklingen av landets samlede befolkning.

I alle fem alternativer vil folketallet vokse de nærmeste 30 år, til mellom 4,8 og 5,7 millioner i 2030, se figur 9. Deretter vil folketallet synke i de alternativene som forutsetter lav fruktbarhet. I de andre alternativene vil befolkningen øke i hele framskrivningsperioden, også i mellomalternativet (MMMM) der fruktbarheten er relativt lav (1,8 barn per kvinne). Hovedgrunnene til dette er at den lave fruktbarheten blir kompensert av betydelig nettoinnvandring og synkende dødelighet. Det framgår tydelig av figuren at det er fruktbarheten som er den viktigste faktoren for utviklingen av den samlede folkemengden. Levealderen spiller en mer beskjeden rolle.

I de senere år er det antall personer i yrkesaktive aldre som har vokst raskest, se figur 10 og 11. Antall barn og unge er nesten konstant, mens antall personer som er over dagens formelle pensjonsalder, 67 år, sank med om lag 4 000 fra 2001 til 2002. Også de nærmeste årene vil antall eldre gå noe ned, til mellom 598 000 og 606 000 i 2005, da det er de små kullene

Figur 10. Folketallet i sentrale aldersgrupper. Registrert 1950-2002 og framskrevet 2002-2050

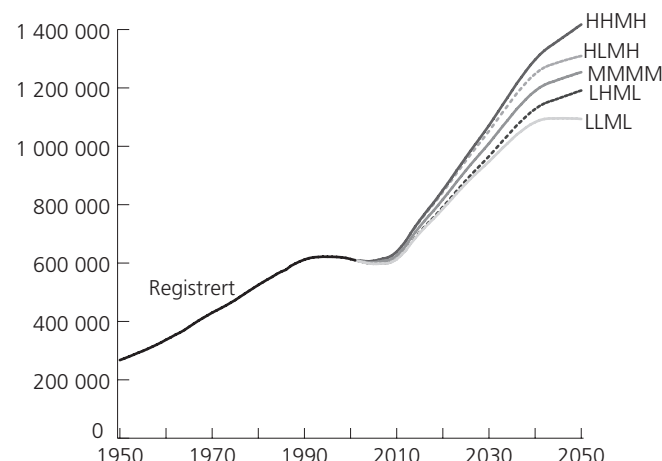
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 11. Årlig vekst av sentrale aldersgrupper. Prosent. Registrert 1950-2002 og framskrevet 2002-2050

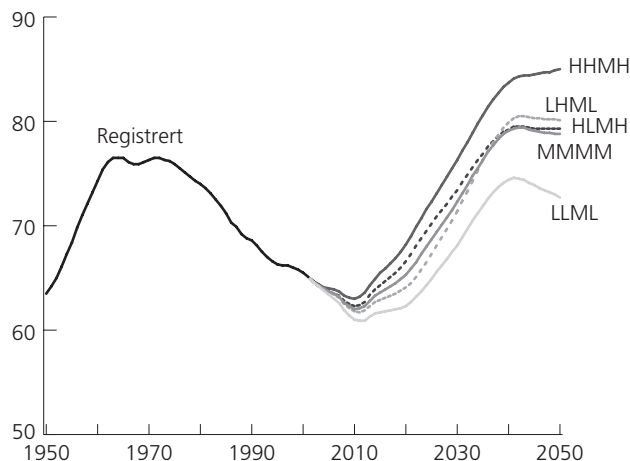
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

fra 1930-tallet som blir pensjonister. Men deretter vil tallet øke sterkt, særlig etter 2010, til mellom 1,1 og 1,4 millioner i 2050, se figur 12. Vi ser også at dødelighetsforutsetningene spiller en stadig større rolle for antall eldre. De to øverste og de to nederste kurvene i denne figuren avviker bare når det gjelder levealder. I begge tilfeller fører en sterk økning av levealderen til at det blir over 200 000 flere pensjonister i 2050 enn hvis levealderen øker lite. (Men også i L-alternativet forutsetter vi en betydelig økning av levealderen, som vist i tabell 3 og figur 7).

«Eldrebølgen» er altså ikke over om noen år. Vi vil i stedet få en økende og etter hvert *permanent høy andel eldre*, dersom fruktbarheten ikke øker vesentlig i forhold til dagens nivå. Innvandring vil ha liten effekt på aldringsprosessen, da også innvandrere blir gamle.

Figur 12. Antall personer 67 år og over. Registrert 1950-2002 og framskrevet 2002-2050

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 13. Forsørgerbyrden: Forholdet mellom antall personer 0-19 og 66+, og personer 20-65

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Den samlede forsørgerbyrden (*dependency ratio*) angir forholdet mellom antall personer i yrkespassive aldre (0-19 og 66+ år) og yrkesaktive aldre (20-66 år). Den vil også øke betydelig etter 2010, men en synkende andel yngre personer vil føre til en mindre kraftig økning enn i forsørgerbyrden for eldre, særlig de første 20 år, se figur 13.

Referanser

Landsverk, Camilla (2002): SOPEMI Norway 2002. Trends of migration to and from Norway, Statistics Norway and The Directorate of Immigration. <http://www.ssb.no/emner/00/00/10/innvstat/sopemi2002.pdf>

Keilman, Nico, Dinh Quang Pham og Arve Hetland (2001): *Norway's Uncertain Demographic Future*, Sosiale og økonomiske studier 105. Statistisk sentralbyrå, Oslo-Kongsvinger.